

Til forsvar for kritisk medie- literacy og digital etik

Wikileaks og falske nyheder; et amerikansk præsidentembede der varetages via twitter; *Charlie Hebdo*; hackere der laver valgmanipulation, stjæler industrihemmeligheder og lukker offentlige forsyningsværker ned; masseovervågning via internettet; 24/7-nyheder, informations- og misinformationscyklusser der bliver sendt uafbrudt på offentlige og personlige skærme; væg-til-væg dyrkning af kendisser og politisk mobning og bagvaskelse via sociale medier; sociale medier der fortrænger ansigt-til-ansigt-relationer ved spisebordet og i soveværelset; konspirationsteorier der overtrumfer fagfællebedømt videnskab ... Det er ikke underligt at unge mennesker checker ud og bevæger sig ind i verdener med videospil, tegnefilmsuperhelte og farmakologisk forandrede virkeligheder. Mens skoler og skolesystemet står fastfrosset i skæret fra forlygterne ...

Meget af det aktuelle uddannelsesmæssige arbejde med digitale literacies og multi-literacies (New London Group 1996) har heldigvis bygget på en positiv forståelse af fremkomsten af nye teknologier som medier for læring, identitetsdannelse og sociale relationer (Livingstone & Sefton-Green 2016). Mange af os, der arbejder inden for dette felt, har ihærdigt undgået den moralske panik der er forbundet med fremkomsten af nye teknologier (Luke 1990). Når det er sagt, er det også vores opfattelse at hvis man forholder sig tavs til de uddannelsesmæssige betydninger og konsekvenser af de aktuelle

ALLAN LUKE

Ph.d.

Emeritus Professor at Queensland University
of Technology, Australia

a2.luke@qut.edu.au

JULIAN SEFTON-GREEN

Ph.d.

Professor of New Media Education
at Deakin University, Australia

julian.seftongreen@deakin.edu.au

politiske, sociale og økonomiske begivenheder og kræfter, vil det være ensbetydende med at frasige sig et etisk ansvar over for skoler, unge og børn og deres lokalsamfund. I denne korte artikel vil vi fremsætte et fornyet og presserende forsvar for kritisk medie-literacy som et etisk svar på de nuværende sociale, kulturelle, politiske og ideologiske forhold.

Den nuværende situation er kritisk og lader sig formentlig ikke beskrives i få ord. Vi lever i en tid hvor regeringer og politiske kulturer former og udnytter den uetiske, umoralske og destruktive brug af digitale medier og angriber de mangeårige praksisser og kriterier der har været gældende for den trykte journalistik, radio- og tv-journalistikken og den fagfællebedømte videnskab. Børn og unge voksne bebor et onlinemiljø hvor nye former for udveksling, kreativitet og socialt fællesskab optræder side om side med nye former for kriminalitet og mobning, virkelig og symbolsk vold. Vi bliver i stigende grad formet og styret af magtfulde virksomheder som profiterer af de sociale medier og digitale værktøjers omorganisering af hverdagslivet.

Det er ikke den digitale teknologi som sådan der har forårsaget disse problemer, ligesom den heller ikke i sig selv er i stand til at løse eller fikse dem. Men den nuværende situation kræver en ny udformning af medborgerskab og etik, og en fornyet social kontrakt. Dette vil kræve en løbende »problematisering« – for at bruge Freires (1970) begreb – af disse forhold som centrale i læreplaner, tematisk på tværs af samfundsfag, humaniora og naturvidenskab. Efter vores mening kan kritisk medie-literacy, multi-literacies og digitalt design blive et nyt samlingssted for medborgere, hvor kritisk og teknisk kunnen kan føre til »forandrede«, og i nogle tilfælde »bevarede« sociale praksisser. Udfordringen med læreplaner består i at lægge grunden til en genopbygning af fællesskabsrelationer der omfatter arbejde, udveksling og tillid, og på samme tid i at give unge mennesker nye og magtfulde redskaber til at vurdere, analysere og omgås sandheder og løgne, repræsentationer og misrepræsentationer, narrativer og fiktioner, udlevede og fremspirende traditioner, konkurrerende kulturelle epistemologier og verdensbilleder.

De daglige udfordringer for unge

Hvordan håndterer nutidens unge og børn rigtigt og forkert, sandhed og løgn, repræsentation og misrepræsentation online i deres daglige liv? Hvordan foregriber de, og lever med, de virkelige konsekvenser af deres onlinehandlinger og interaktioner med andre? Hvordan navigerer de i kompleksiteten i deres omgang med andre

mennesker og i deres private liv, og hvordan forholder de sig til forældres og institutioners overvågning? Og endelig: Hvordan kan de indgå og deltage som borgere, forbrugere og ansatte i internettets offentlige og politiske, kulturelle og økonomiske sfærer? Disse spørgsmål bliver undersøgt i aktuelle empiriske studier af unges virtuelle og virkelige hverdagsliv i uddannelsesinstitutioner og hjemme (f.eks. Livingstone & Sefton-Green 2016; Quan-Haase 2016). I praksis er de problemstillinger som de digitale unge står over for i det daglige, først og fremmest af etisk art. Dette er et afgørende udgangspunkt i en tid hvor de etiske og moralske implikationer af alle former for literacy på én gang er bydende nødvendige for et oplyst og kritisk medborgerskab, for deltagelse i det civile liv og i hverdagens sociale relationer.

I denne henseende er udviklingen hen imod en kritisk digital etik og medie-literacy den centrale uddannelsesmæssige udfordring. Den er ikke ny, idet der blev igangsat et prototypisk arbejde med literacy i Canada så tidligt som i 1970'erne, som udsprang af annoncering på tv og i trykte medier og førte til det nuværende arbejde med digitale medier internationalt (Luke 1990). Men det er for det meste blevet set som et tillæg til læreplanen, hvilket betyder en forvisning af nye medier til kategorien populærkultur, således at de hverken er en del af det uddannelsesmæssige grundlag eller af veletablerede litterære eller naturvidenskabelige skolefag.

Der er nu næsten konstante offentlige krav om øget beskyttelse og overvågning af børn som svar på en udbredt moralsk panik over digital barndom (f.eks. Havey & Puccio 2016). At referere til dette som moralsk panik er ikke for at underdrive de meget virkelige udfordringer og vanskeligheder som den digitale teknologi rejser for forældre og familier, skoler og lærere. Det er for at anerkende populære diskurser og en generations udbredte frustration over de digitale teknologiers indvirkninger på dagliglivet. Disse frustrationer går lige fra bekymringer over fortrængning af kropslige aktiviteter, fysisk leg og mundtlige udvekslinger ansigt-til-ansigt gennem tvangsmæssig *messaging* og *gaming*, til onlinechikane, mobning, virkelig og symbolsk vold, fra seksuel og kommerciel udbytning af unge mennesker og børn til udsættelse for vold, pornografi, ideologisk indoktrinering og direkte kriminell adfærd. Uanset deres evne til at skabe fascinerende nye udtryksformer og relationer, til at omforme humanistiske og naturvidenskabelige områder, så forstærker sociale medier det bedste og det værste, det sublime og det dagligdags, det betydningsfulde og de mest trivielle sider af menneskelig adfærd, viden og interaktion. Og hvordan kunne det være anderledes? Det er her alt sammen online: udsagn, billeder, lyd, hadefulde

og kærlige handlinger, mobning og kæresteri, sandhed og løgne, vold og omsorg, undertrykkelse og frigørelse – og alle mulige tredje og fjerde rum i en uendelig og hastigt stigende overflod, gennemskåret af støj og rod.

Den politiske reaktion

Imens fortsætter uddannelsessystemerne med at gøre som de plejer: følger en neoliberal konsensus. Det betyder at human kapital, standardisering og varegørelse af læreplaner samt *accountability* via brugen af transnationale testregimer indsnævrer parametrene for hvad der tæller som viden og uddannelse. Den uddannede humane kapital skal bidrage til økonomisk konkurrencedygtighed. Hvis der er en utilsigtet effekt af fremkomsten af et nationalistisk og fremmedfjendsk tilbageslag, så er det at der sker en genovervejelse på tværs af OECD-landene – hjulpet og tilskyndet af PISA – af bevægelsen mod en konsensus der rent faktisk reducerer viden til en teknisk og målbar vare i den »nye økonomi«. Hvad der er gået tabt, er fokus på det som Delors et al. (1996) kaldte »lære at leve sammen« og modeller for »aktivt medborgerskab«, som heldigvis har trodset målbarhed og standardisering, men som netop derfor er blevet efterladt i vejkanterne i udviklingen af modeller for uddannelse til human-kapitalens arbejds kvalifikationer.

Alternativet består i at betragte kritisk medie-literacy som et »åbent« læreplansrum, hvor elever og deres lærere kan udforske, forholde sig kritisk til og konstruere tekster, identiteter samt fællesskabs- eller sociale handlinger (Share 2009). Dette er næsten lige så nyt som Deweys (1907/2012) diskussion om projektet (*the enterprise*). I Australien har digitale multi-literacies og kritisk medie-literacy netop fungeret fordi der ikke var en officiel læreplansdefinition, end ikke en formel akademisk/videnskabelig *doxa* om det. Men med det sidste årtis neoliberale styreform er udviklingen gået i retning af at lægge alle læreplaner og pædagogikker i en kasse med standardisering, evaluering, *accountability*, kontrol og overvågning – hjulpet på vej af arbejde inden for »læringsvidenskaberne« med hvordan man måler og evaluerer digitale praksisser, igangsat af regeringer og sponsoreret af erhvervslivet. Dermed overtager man multi-literacies og indarbejder det i det samme system med standardisering og varegørelse som defineret og afgrænset literacy i forhold til trykt tekst og til traditionelle læreplaner. Det fastsætter betingelserne for at systemerne endnu en gang kan reproducere kerneproblemerne med undervisning i literacy i forhold til trykt tekst: en »lukket« læreplan som producerer differentierede og stratificerede præstationer.

Kritisk medie-literacy og digital etik

Hvordan kan vi hverve og tøjle disse medier så de kan bruges til at lære at leve sammen i diversitet med gensidig respekt for forskelle i løsningen af komplekse sociale, økonomiske og miljømæssige problemer, mens vi opbygger levende og imødekommende, retfærdige og livsbæredygtige fællesskaber og samfund? Det er det afgørende uddannelsesmæssige problem som denne generation af unge mennesker og deres lærere står over for. Dette er en etisk vision og en etisk udfordring.

Det vi argumenterer for, er at en digital etik – ja, en etik for hvad det vil sige at være et menneske, og hvordan vi kan leve retfærdige og bæredygtige liv i disse teknologisk udfyldte samfund og økonomier – er selve kernen i spørgsmålet om læreplaner for skoleundervisning. Desuden mener vi ikke at det er et tilstrækkeligt svar på de aktuelle betingelser og begivenheder bare at dokumentere eller lovprise fremkomsten af nye digitale ungdomskulturer uden at forsøge at påpege etiske parametre og konkrete historiske konsekvenser for lokalsamfund, kulturer og selve den menneskelige eksistens i dette planetariske økosystem. Dette er et generationsbestemt og pædagogisk ansvar da vi står ved en korsvej, hvor udlevede og fremspirende kulturer mødes, hvor oprindelige og ikke-oprindelige, historisk koloniserede og koloniserende, nybygger- og migrant-lokalsamfund forsøger at forhandle om nye bosættelser, og hvor traditionelle, modernistiske og postmodernistiske former for liv og teknologier befinder sig side om side, usikkert, ofte med øget ulighed og vold. Vores holdning er at dette er et tidspunkt der kræver mere af forskere, videnskabsfolk og undervisere end beskrivelser af eksempler på lokale montager og elevstemmer. I forlængelse af Naomi Kleins (2015) analyse af virkningerne af kapitalisme, teknologi og modernitet på det planetariske økosystem, er det vores holdning at dette historiske sammenfald af kræfter og begivenheder har potentialet til at »ændre alt«.

Spørgsmålet om hvem der ejer, regulerer og kontrollerer, ja profiterer og dominerer gennem kontrol og brug af de herskende former for information, kommer frem i rampelyset idet det flytter sig fra religiøse autoriteter til staten og i sidste ende til industrielle og post-industrielle, nationale og transnationale virksomheder (Graham, under udgivelse/2017). Nogle regimer brænder bøger, andre skriver, trykker og udsteder retningslinjer for dem. Nogle regeringer censurerer internettet, alle bruger og overvåger det. Strid om hadtale, bagvaskelse og hvad der kan og ikke kan siges i den mediebaserede offentlige sfære, er nu daglige nyheder, sammen med afsløringer af profitstrukturer, behandling af arbejdskraften, miljømæssige kon-

sekvenser og beskatningssystemer af disse medier og teknologivirk-somheder, som formentlig er blevet de mest profitable og domine-rende virksomheder i menneskets historie. Læg mærke til at denne kommunikationens politiske økonomi typisk ikke bliver studeret i skoler – selv når den erhvervsmæssige logik konkurrerer inden for *edu-business* (*education business*) om hvad der tæller som viden, hvordan den bliver fastlagt og evalueret inden for de samme skoler (Picciano & Spring 2012).

For at begynde på opstillingen af en læreplansdagsorden for un-dervisning i og læring af digital etik skitserer vi tre grundlæggende påstande. Den første er nødvendigheden af en kritisk literacy som sætter elever i stand til at vurdere, bedømme og foretage en kritisk analyse af påståede sandheder i forhold til deres former, genrer, temaer, kilder, interesser og tavsheder (Luke, under udgivelse/2017). Vores anden påstand er at læreplaner bør indebære både studiet af in-formationsskilder og deres åbenlyse forvrængninger og ideologiske »partiskhed« (*biases*) – og at sådanne studier kan udvides til at om-fatte en forståelse af forholdet mellem viden og globale, planetariske interesser, herunder virksomheders ejerskab til samt kapitalisering af og profit fra dominerende informationsformer. Vores tredje påstand udgør kernen i etableringen af et nyt sæt af etikker: at enhver skolebaseret tilgang til medie-literacy og digital etik må be-væge sig ud over tavsheder, forbud og negative påbud frem mod et rekonstruktionsprojekt der består i at udforme og gennemføre digitalt medborgerskab og levende sociale relationer og kæmpe for social retfærdighed i uddannelse, økonomi og kultur.

Oversat fra engelsk af Michael Svendsen Pedersen

Litteratur

- Delors, J. et al. (1996). *Learning: The treasure within*. Paris: UNESCO.
- Dewey, J. (1907/2012). *The school and society & the child in the curriculum*. New York: Courier Press.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. M. Ramos, trans. New York: Continuum.
- Graham, P. (under udgivelse/2017). *The creel century: Communication, corporatism, and eternal crisis*. New York: Routledge.
- Havey, D. & Puccio, D. (2016). *Sex, likes and social media*. London: Vermilion.
- Klein, N. (2015). *This changes everything: Capitalism and the climate*. New York: Simon and Schuster.
- Livingstone, S. & Sefton-Green, J. (2016). *The class: living and learning in the digital age*. New York: New York University Press.
- Luke, A. (1990). *Constructing the child viewer*. New York: Praeger Press.

- Luke, A. (under udgivelse/2017). *Critical literacy, schooling and social justice: Collected writings, vol. 1*. New York: Routledge.
- New London Group (1996). »A pedagogy of multiliteracies: Designing social futures«. *Harvard educational review*, 66 (1), 60-93.
- Picciano, A. & Spring, J. (2012). *The great american education-industrial complex*. New York: Routledge.
- Quan-Haase, A. (2016). *Technology and society: Social networks, power, and inequality* (2). Toronto: Oxford University Press.
- Share, J. (2009). *Media literacy is elementar* (2). New York: Peter Lang.